

Szinyei Merse Anna

A MŰVÉSZETTÖRTÉNETI TANSZÉK, AHOGY AZ EMLÉKEIMBEN ÉL

Máig nagy szerencsémnek tartom, hogy az 1960-as évek első felében lehettem bölcsészhallgató az érdeklődési körömnek leginkább megfelelő művészettörténet és olasz szakon, ráadásul évkihagyás nélkül nyerhettem felvételt. Nagy szó volt ez akkoriban, hiszen nem minden évben indult művészettörténész-képzés, sok volt a jelentkező, és a hozzám hasonló származásúakat általában elutasították. Helyhiányra hivatkozva kétszer velem is ez történt, ám 1960 szeptemberének közepén – a művelődésügyi miniszterhez¹ benyújtott fellebbezéseink eredményeként – Zentai Loránddal együtt mi ketten mégis csatlakozhattunk a művészettörténészek addig tizenhárom fős első évfolyamához. Olasz szakon tizenketten lettünk, de nekem – és a fölöttem járók közül Péter Mártának – később is sok nehézségünk adódott ezzel a ritka szakpárosítással, mert jelentős átfedések voltak az órarendünkben. Olaszos óráink kárára mi a művészettörténeti előadásokat és szemináriumokat részesítettük előnyben.

Tanszékeink fénykorának kellős közepén jártunk, amikor még a korábbi nehéz évtizedek próbáit kiállt, nagy tudású professzorok vezethettek be bennünket választott tudományaink rejtelmeibe. A továbbra is aktív, tiszteletreméltó szaktekintélyek mellé akkoriban mindkét szakomon friss tanerők is bebocsátást nyertek a patinás falak közé, sőt bizonyos tantárgyi újításokban is részünk lehetett, erről később ejtek szót.

Bár kora gyermekkoromtól kezdve művészettel átitatott családi környezet vett körül és sokat olvastam ilyen tárgyú műveket, valamint iskoláimban is kiváló tanárokat sikerült kifognom, nem állíthatom, hogy minden tantárgynál túl könnyű lett volna beilleszkedésem az egyetem legalsóbb évfolyamán is megtapasztalt magas fokú tudományosságba. A régebbi korokat illetően Dobrovits Aladár, Oroszlán Zoltán, Trencsényi-Waldapfel Imre² professzorok érdekesítő előadásai, vagy a Szilágyi János György által vezetett múzeumismereti órák, épp a korábbi múzeumjárásaimnak és olvasmányaimnak köszönhetően, nem jelentettek számomra nehézséget, csak örömteli felfedezéseket. Voit Pál előadásaira is ezt mondhatom, aki az iparművészet területén igazított el bennünket. Különösen nagy szükségem lett azonban Dercsényi Dezső építésztörténeti alapismereti óráira ahhoz, hogy az általa a

1 1958. I. 28. – 1961. IX. 13. között a Münnich-kormány művelődésügyi minisztere Benke Valéria (1920–2009) volt.

2 Trencsényi-Waldapfel Imre (1908–1970) ókortörténész, 1950–1967 között az ELTE Latin Tanszék vezetője, az MTA tagja.

Ember Ildikó, Szinyei Merse Anna, Csernitzky Mária, Lukács Zsuzsa műemléki gyakorlaton, a soproni Caesar-ház mennyezeti stukkóinak restaurálása közben, 1963 k.

következő évben előadott középkori magyar művészetet kellő alaposággal megérthessem. A háború alatt, majd utána is nélkülözések között élő, félárva fővárosi gyermekként ugyanis szinte teljesen ismeretlen volt számomra a magyar vidék műemléki gazdagsága. Ezért is tartoznak legszebb egyetemi élményeim közé a Dercsényi Dezső, Entz Géza és Zádor Anna magas szintű helyszíni magyarázataival élővé tett, évenkénti autóbuszos tanszéki kirándulásaink hazánk különböző részeire. Nagyszerű alkalom volt mindezek elmélyítésére az a nyári műemléki gyakorlat, amelyre valamikor 1963 táján a soproni Caesar-ház 1700 körüli mennyezeti stukkóinak restaurálására fogadott be négyünket az Országos Műemléki Felügyelőség ottani kirendeltsége. Évfolyamtársammal, Ember Ildikóval és az alattunk járó Cserniczky Máriával és Lukács Zsuzsával ekkor értettük meg igazán, mekkora szenvedést jelenthet minden mennyezetfestőnek és szobrásznak az állvány tetején nyakmeregve tartó huzamos munka... Kárpótlásul néhányszor elkísérhettük a műemlékes szakembereket a Sopron környéki kiszállásaikra. Amellett, hogy remek műemlékeket ismerhettünk meg, számos részfeladatukba, kutatási módszereikbe is betekintést nyerhettünk. Az ilyenformán sokasodó vidéki tapasztalatok is hasznosulhattak későbbi tanulmányútjaimon nem csak itthon, hanem Európa, majd más kontinensek műemlékeinek és múzeumainak világában is. Ezen kívül az 1956-ot követően részlegesen megnyílt határoknak és szélesebb rokonságunk vendégszeretetének köszönhetően már 1958-ban és 1962-ben Erdély, 1963-ban és 1967-ben a Felvidék múzeumaiban és műemlékei között is körülnézhettem. Mindez szervesen kapcsolódott a tanszék előadásain és szemináriumain elének tárt tudásanyaghoz, és annak ellenére, hogy nem lettem műemlékes, csak lelkes középkor- és reneszánsz-rajongó, a szá-

Ember Ildikó, Szinyei Merse Anna, Lukács Zsuzsa, Csernitzky Mária műemléki gyakorlaton, a soproni Caesar-ház mennyezeti stukkóinak restaurálása közben, 1963 k.

momra oly fontossá vált nemzetközi összehasonlító vizsgálataim kiteljesítéséhez is biztos alapot képezett, még későbbi korok és távolabbi műfajok esetén is.

1960 őszén azonban nem minden ment zökkenőmentesen. Többségünk számára kezdetben elég nehéz volt Vayer Lajos tanszékvezetőnk (valamint az olasz szakon Kardos Tibor³ és Sallay Géza⁴ professzorok) rendkívül mélyenszántó előadásainak értő követése. Ezekhez a középkortól a reneszánszon keresztül egészen a Settecentoig ívelő korszakok egy-egy rész kérdését boncoló előadásokhoz tartozó vizsgálatainkhoz Vayer professzor úr megkövetelte tőlünk az idegen nyelvű szakirodalom ismeretét, hiszen akkoriban nemigen léteztek kellő mélységű magyar publikációk. Olasz témáknál nekem helyzeti előnyöm volt, de leginkább a német, majd az angol nyelvre volt szükségünk. Egy-egy kötet kijegyzetelésével segítettük egymást, és buzgón látogattuk az egyetem nyelvi lektorátusának nyelvóráit. Oroszból mindenkinek, nekünk nyelvszakosoknak latinból is államvizsgáznunk kellett. Akkor ugyan kevésbé hittem, de további nyelvtanulásaimnál és utazásaimnál is mindkettőnek hasznát vettem.

A professzori nagyelőadások mellett – amelyek sorába természetesen Zádor Anna Palladiótól a 20. századig eljutó, építészeti és képzőművészeti órái is beletartoztak – igen fontosak lettek számunkra a Vayer Lajos és Zádor Anna vezette szemináriumok

³ Kardos Tibor (1908–1973) irodalomtörténész, 1950–1973 között az ELTE Olasz Nyelv- és Irodalom Tanszék vezetője, az MTA tagja.

⁴ Sallay Géza (1926–2012) irodalomtörténész, nyelvész, 1973–1991 között az ELTE Olasz Nyelv- és Irodalom Tanszék vezetője.

és gyakorlatok. Általuk fokozatosan elsajátíthattuk a művészettörténet-tudomány és szakma különféle területeinek alapismereteit és módszertanát. Professzoraink ilyenkor megtapasztalt, egyéni érdeklődéseinket is figyelembe vevő közvetlensége sokat segített elfogódottságunk legyőzésében, saját utunk megtalálásában. Jóindulatú tanácsaikra és segítségükre később is bátran számíthattunk.

1961 őszétől új tanerő került a tanszékre: Aradi Nóra. Először a gyakorlati képzésünkbe kapcsolódott be, majd 1963 tavaszi szemeszterétől – Zádor Annával megosztva – részben ő vette át a 19. és 20. századi magyar, illetve európai képzőművészet oktatását. Az egyetem vezetősége ugyanakkor olyan új tantárgyat vezetett be számunkra a II. évfolyamon, amely addig teljességgel ismeretlen volt a bölcsészkaron. Fél évig Sárkány Lóránd⁵ vezetésével rajz és mintázási gyakorlaton, míg a második félévben Matzon Frigyes⁶ irányításával mintázási gyakorlaton vehettünk részt. Kedveltük ezt a közvetlen tapasztalatszerzést, amellyel többek között kritikai érzékünket is fejleszthettük. A teljes tanszéki hallgatóságot hamarosan felvillanyozhatták a külső előadóként néhány alkalomra meghívott Németh Lajos⁷ számunkra bemutatott friss Csontváry-kutatásai is – ezek persze nem kerültek be a lecke-könyvbe. A valamivel szabadabb légkör jeleit érzékelhettük akkor is, amikor az egyetemi tanulmányokra előzőleg politikai okokból alkalmatlannak nyilvánított Bibó István és Illyés Mária úgy is társunk lehetett, hogy a miénket követően nem indult új évfolyam.⁸ Az amnesztiával szabadult Bibó István fia két évi porcelángyári munkát követően nyert felvételt, míg a persona non grata-ként kezelt Illyés Gyula leánya az Iparművészeti Főiskola díszítőfestő szakáról végre sikeresen kérhette át magát az eredetileg is megcélzott művészettörténet – francia szakra. Először hozzánk osztották be őket, de elég komplikált órarendjük lett: kénytelenek voltak más évfolyamok óráit is felvenni. Ha már itt tartunk – bár ez nem tanszéki téma – meg szeretném említeni a nem túlzottan kedvelt világnézetű óráinkat, hiszen mindez talán újdonság a fiatalabb korosztályoknak. A baj számomra a politikai gazdaságtannal kezdődött, amelynek közepesre sikeredett vizsgái ráébresztettek arra, hogy ezt bizony alaposan be kell magolni. A dialektikus materializmus és a többi ideológiai tárgy esetében így már inkább elkerülhettem a többnyire jelesekkel tartalmazó lecke-könyvem elcsúfítását. Az ideológiai alapozás az iskolai gyakorlataink során is szerepet kapott: a III. évfolyam mindkét szemeszterében kötelező volt az úttörő- és KISZ-gyakorlaton való részvétel. A tanszéken ugyan nem találkozhattunk az egyetem megfelelő irodájában titkosan nyilvántartott megbízhatósági értékelésünkkel, de nem lehetett véletlen, hogy a modern nyelvszakosok

⁵ Sárkány Lóránd (1904–1973) festőművész, rajztanár, a Művészettörténeti Tanszék vendégelőadója.

⁶ Matzon Frigyes (1909–1986) szobrász, 1953–1974 között a Képzőművészeti Gimnázium tanára, a Művészettörténeti Tanszék vendégelőadója.

⁷ Németh Lajos (1929–1991) művészettörténész, az MTA levelező tagja. 1957–1990 között a Művészettörténeti Dokumentációs Központ/MTA Művészettörténeti Kutató Csoport munkatársa, 1979–1991 között az ELTE Művészettörténeti Tanszék vezetője.

⁸ 1966-ban nem indult évfolyam.

Szinyei Merse Anna, Ember Ildikó, Csernitzky Mária, Lukács Zsuzsa műemléki gyakorlaton, a soproni Caesar-ház loggiáján, 1963 k.

számára kötelezően biztosítandó, egyszeri külföldi nyári egyetemi kurzusra az ügyintézővel megbízott Kulturális Kapcsolatok Intézete éppen a már lediplomázott Péter Márta és az én útlevelem kiadását késleltette. Így kettőnket sikerült megfosztani az urbinói egyetem remek kurzusainak teljes hónapi látogatásától: csak több, mint egy hét késéssel csatlakozhattunk problémamentesnek ítélt társainkhoz. Mivel 1964-ben még szinte lehetetlen volt a nyugati utazás, mi ezt a lehetőséget is szinte csodaként éltük meg.

Lassanként szakdolgozati témát kellett választanunk, számomra ez dupla feladatot jelentett. A szemináriumi foglalkozásokon hamar kiderült a 20. századi szobrászathoz való vonzódásom, ezért Vayer professzor úr, aki jóideje a velencei biennálé kormánybiztosa is volt, Kerényi Jenő hiányzó monográfiájának elkészítésére beszélt rá, ezt el is fogadtam. Az olasz tanszéki dolgozataimmal elégedett Kardos Tibor professzor úr ugyanakkor nem volt hajlandó belenyugodni, hogy nála ne készítsék diplomamunkát. Mindkét szakomra való tekintettel tehát egy olyan, szerinte addig feldolgozatlan téma alapanyagát adta át nekem, ami valóban felkeltette az érdeklődésemet. Így amellet, hogy Kerényi-dolgozatommal is szépen haladtam, IV. év végére sikerült nagyjából összefoglalnom a hazánkban akkor fellelhető csekély szakirodalom alapján végzett kutatásaim eredményét Michelangelo művészeti nézeteivel kapcsolatban, a Francisco d'Olandával folytatott beszélgetései alapján. Az V. évfolyami erős leterheltségem miatt végül lemondtam a teljes kidolgozásáról. A diplomázásomat követő hosszabb római tartózkodásom alatt aztán mégis folytattam ezirányú könyvtári kutatásaimat is, míg egy 19. század végi római évkönyvben végre

rábukkantam arra a publikációra, amelynek végkövetkeztetései nagyjából megegyeztek az én hipotéziseimmal. Ez természetesen nagy megnyugvással töltött el, még ha a kérdésbe befektetett sok munkám csupán a Professzor úr és az én titkom is maradt. Jelesre minősített Kerényi-szakdolgozatommal sem voltam túl szerencsés. Zádor Anna és Aradi Nóra pozitív lektori véleménye ellenére sem publikálhattam a művész, illetve a Corvina Kiadó igényei szerint könyvvé fejlesztett monográfiát: Aczél György közbelépésére a kiadó kénytelen volt visszalépni a megjelentetésétől. Talán csalódásom kárpótlásaként adták aztán ki az egyik szemináriumi dolgozatom során elkezdett és szintén Rómában kiteljesített kismonográfiámat Marino Marini-ről.⁹ A Kerényi-kézirat későbbi publikálásától elment a kedvem, de 1975-ben legalább egyetemi doktorátust szereztem vele.

A bölcsészkar utolsó két tanév szaktárgyi tanítási óráira az Apáczai Csere János Gyakorló Gimnáziumban került sor. A tankönyvet is jegyző Dombi József értékelte eredményeimet, és az V. évfolyam lelegején arra bízott, hogy vállalam el a csepeli Jedlik Ányos Gimnázium művészettörténet-tanárának egész évi helyettesítését. Három osztályban, összesen hat órában tanítottam, ami a felkészülésekkel együtt bizony jelentős leterheltséget hozott számomra. A kötelező olasz tanítás és a múzeumi gyakorlat mellett még szakóráink is voltak, a szakdolgozat befejezéséről, valamint a filozófiai és pedagógiai tárgyakat is tartalmazó államvizsgára való felkészülésről nem is beszélve. A Magyar Nemzeti Galéria Szobor Osztályára jártam gyakorlatra, ám a bírálati munkát még érdekesebbnek találtam: akkoriban olyan szaktekintélyek hatalmas tapasztalatán alapuló véleményekkel lehetett ott találkozni, mint például Genthon Istváné.

Szigorlataimat és államvizsgámat is jeles eredménnyel zártam, ezért igen kellemtelenül érintett, hogy egyetlen tanári, vagy művészettörténési állást sem lehetett abban az évben megpályázni. Legfeljebb vidéki kollégiumi nevelőtanárnak mehetünk volna el, de ezt senki sem vállalta. Professzoraim azonban felajánlották, hogy időlegesen segíteni tudnak olasz szakmai tanfolyamok ösztöndíjának elnyerésében. Így kerültem Zádor Anna révén Bobrovsky Idával együtt a vicenzai Palladio Központ tanfolyamára, továbbá Vayer Lajos, illetve Tolnai Károly révén a velencei Fondazione Cini szintén rendkívül érdekes egy hónapos kurzusára. Mindkét helyen olyan fontos ismeretségeket köthettem, amelyeket későbbi nemzetközi kiállítás szervezéseim során is hasznosíthattam. Bár ezután öt évig nem kaphattam nyugatra szóló útlevelet, mégis megérte, hogy diplomázásomat követően egy teljes évet töltöttem Olaszországban, az említett Észak-itáliai tanfolyamokat beleértve. Három hónapig a római Galleria Nazionale d'Arte Moderna önkéntes muzeológusaként dolgoztam, illetve alapos múzeumi és műemléki tanulmányutakat tettem Itáliaszerte, sőt Svájcban, végül Bécsben is. Tapasztalataimat később sokféle módon tudtam felhasználni. Mindez sajnos nem könnyítette meg itthoni elhelyezkedésemet, ezért néhány évig művészettel kapcsolatos adminisztratív munkakörököt voltam kénytelen ellátni a Corvina Kiadóban, majd az Iparművészeti Főiskolán. Csak második kislá-

⁹ Szinyei Merse Anna: *Marini*. Budapest, 1977. (A művészet kiskönyvtára, 113.)

nyom születése után, 1973 végére válhattam a Magyar Nemzeti Galéria muzeológusává, ahonnan 2006 végén mentem nyugdíjba.

Tanszéki kapcsolataim 1968-ban váltak újból élénkebbé, amikor részt vehettem a XXII. Nemzetközi Művészettörténeti Kongresszus előkészítésében, főként a kiadandó bibliográfia munkálataiban. Amikor pedig 1969 szeptemberében végre Budapestre érkeztek szakmánk világhírességei, az olasz nyelvű meghívottak segítője, tolmácsa, idegenvezetője lettem. E munkám újra tartós szakmai kapcsolatokat eredményezett.

Mindent összevéve meg kell állapítanom, hogy az 1960 és 1965 közötti egyetemi éveim alatt – különösen a számomra meghatározó jelentőségű művészettörténeti tanszék magas szintű oktatásának és példamutatásának köszönhetően – teljes pályám szempontjából létfontosságú ismeretanyagot és módszereket sajátíthattam el. Mindezt tisztelet és hála illeti professzoraimat és tanárait.